

вдохновляють і мотивують учеників в період дистанційного навчання.

Ключевые слова: дистанционное обучение, искусство дистанционно, обучение искусству, заведения общего среднего образования, педагогические онлайн-инструменты, платформы для коммуникации учителя и учеников.

O. S. Motorna, Head of the Cabinet of Arts and Physical Culture of Rivne OIPPO, Rivne, Ukraine, oksanamotorna@ukr.net

Art in distance: Lost opportunities... Or new prospects?

The concept of "distance learning" is defined, the historical aspect of the development of distance learning in the world and Ukraine is briefly presented. The legislative base of distance learning in Ukraine is indicated. The advantages of distance learning are the following: possibility of learning at a comfortable pace, place and at a convenient time, learning about the world through modern means, acquiring skills of independent learning. On the other hand, there are some disadvantages of distance learning such as lack of "live" communication, reduced motivation to learn, communication skills as well as teamwork skills. The author focuses on the challenges of distance learning for participants of the educational process during the pandemic: for teachers (lack of necessary technical means, unstable Internet connection, lack of IT skills and online teaching skills, difficulties in establishing communication with students because of lack of any gadgets), for students (low level of self-organization skills during quarantine, lack of gadgets, psychological unwillingness to learn in new conditions, limited communication with peers, difficulties in interaction with families, etc.), for parents (lack of skills to organize the process teaching children at home, some opposition to distance learning, etc.).

The peculiarities of pedagogical interaction of participants of the educational process aimed at the optimal achievement of the goals of art education in the conditions of distance learning are highlighted. The organizational tips of successful distance learning, means and tools of art teaching are considered such as: online lessons in the mode of video conferences, video lessons (offline lessons), virtual class, etc. The list of online tools (online board, interactive tasks, Web-quest, virtual tours, imaginary page in a social network, online tests, etc.) is presented. The examples of tasks and practical recommendations on their application are given that will allow to increase efficiency of students' independent work, expand opportunities for artistic creativity, inspire and motivate students to learn.

Key words: distance learning, art in distance, art education, institutions of general secondary education, pedagogical online tools, platforms for communication between teacher and students.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2020 р.

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-3-20-26>

УДК [78: - 027.522]:[159.923-057.87]:[78: - 044.22]

Гумінська Оксана Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна, oksana.guminska.music@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЯ САМОВИРАЖЕННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ

Проаналізовано психолого-педагогічні підходи до сутності поняття самовираження та його розвитку в дітей мистецькими засобами. Представлено структуру процесу самовираження учнів у музичній діяльності та авторську технологію самовираження учнів у процесі колективного музикування. Обґрунтовано основні принципи технології: від наслідування – до творчості, від практики – до теорії, єдність колективного та індивідуального, художнього й технічного, емоційного і свідомого, комплексність видів діяльності, принцип проблемності та імпровізації. Деталізовано репродуктивні, творчі та комплексні форми колективного музикування, можливості їх включення в урок музичного мистецтва.

Ключові слова: самовираження особистості, самовираження учнів у музичній діяльності, технологія самовираження учнів, урок музичного мистецтва.

Життєва місія людини – розкриття власних можливостей, використання їх на власну та суспільну користь. Усебічний розвиток талантів, творчих здібностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, збагачення її творчого та культурного потенціалу є основними орієнтирами сучасної системи освіти, про що зазначає Закон України «Про освіту» [7]. Державний стандарт початкової освіти орієнтує на те, що дитину потрібно спрямувати на розвиток самостійності, творчості, допитливості, індивідуальне самовираження та колективну творчу співпрацю, відповідальність за індивідуальний та колективний результат [5]. Тому варто повернутися до навчання через радісне та захоплююче самовираження учнів у музичній діяльності та пізнання себе через художньо-творчу діяльність.

Концептуальними ідеями проблеми самовираження учнів є положення психологів про самоактуалізацію та самореалізацію особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтєв, А. Маслоу, А. Менегетті, А. Петровський, К. Роджерс, М. Ярошевський та ін.), дослідження проблем особистісної самореалізації, самовизначення, самовираження, дослідження педагогічних умов самореалізації учнів (К. Абульханова-Славська, В. Безрукова, С. Брикунова, О. Джафарова, А. Дістервег, І. Онищук, А. Яфальян та ін.). Самовираження особистості в різних видах мистецтва розглядали О. Калініченко, О. Джафарова (образотворче мистецтво), І. Онищук, Н. Слота, Л. Паньків (музичне мистецтво).

Метою статті є аналіз психолого-педагогічних підходів до сутності поняття «самовираження учнів у музичній діяльності», представлення технології самовираження учнів у процесі колективного музикування – обґрунтування основних принципів, на яких її розроблено, та форм колективного музикування.

Ідея самості (самовираження, самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення) відіграє провідну роль в гуманістичній філософії та психології, акмеології. Адже завдяки власній активності особистість набуває позитивної сили виявляти свою індивідуальність, активізувати власний потенціал та творчі здібності.

Поняття «самовираження» трактується як «дія за значенням самовиражатися, тобто «розкривати своє «Я», свою індивідуальність; виявляти (переважно в художній творчості, в художньому образі) свої думки, настрої, переконання» [4, с. 1098]. У психолого-педагогічних дослідженнях самовираження визначають як: відображення зовні своїх внутрішніх почуттів, переконань, установок та ін. (А. Ребер) [12]; важливу умову адекватного й гармонійного розвитку особи, виявлення свого «Я», знаходження адекватного вираження себе, своїх почуттів (К. Абульханова-Славська) [1]; прагнення людини здійснитися, реалізувати своє «вище Я», прагнення до «створення», вдосконалення себе на основі прагнення до Ідеалу, шляхом духовного розвитку за допомогою прояву й розвитку своїх особистісних можливостей і здібностей у процесі творчої діяльності (С. Брикунова) [3]; активна діяльність людини, що передбачає максимальне використання і розвиток її задатків та можливостей (О. Кононко) [9]; втілення свого внутрішнього світу в зовнішньому, як зовнішня актуалізація (через слово, дію) внутрішнього стану людини (В. Безрукова) [2].

Психологічною основою самовираження є самоактуалізація. Це поняття вперше запропоновано А. Маслоу, який визначив самоактуалізацію як бажання людини стати тим, ким вона може стати, прагнення повністю реалізувати свої таланти, здібності та можливості, досягти вершини свого потенціалу. У своїй праці «Самоактуалізація» А. Маслоу мотивує і надихає на самозосередження, самовивчення, відповідальність, відкритість, сміливість, зростання й розвиток [11].

Педагогічні аспекти самовираження особистості пов'язані з розкриттям, формуванням, розвитком та саморозвитком «образу Я». В мистецькій педагогіці самовираження розвивають через організацію творчої діяльності. Так, О. Калініченко пропонує стимулювати творче самовираження молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва методами гри, імпровізації, проблемними завданнями, внесенням в урок емоційного компоненту, казкової або фантастичної тематики, самостійного вибору учнями художніх матеріалів і технік [8]. Дослідниця О. Джафарова обґрунтовує важливість використання нетрадиційних художніх технік, створення і презентації художніх образів [6].

Розвивати здатності до творчої самореалізації в мистецькому колективі Л. Паньків радить через стимулювання потреби учнів у спілкуванні з мистецтвом, активізацію творчої позиції (уведення проблемних ситуацій, обговорення мистецьких вражень із визнанням за учнем права на власні судження, самостійний пошук інтерпретації, втілення власних думок та почуттів), забезпечення діалогічної взаємодії учасників [14]. Творче самовираження дошкільників у музичній діяльності І. Онищук пропонує розвивати в процесі слухання, співу, танцю, у музичних іграх та рухах, гри на музичних інструментах в умовах повної свободи вибору дії, місця

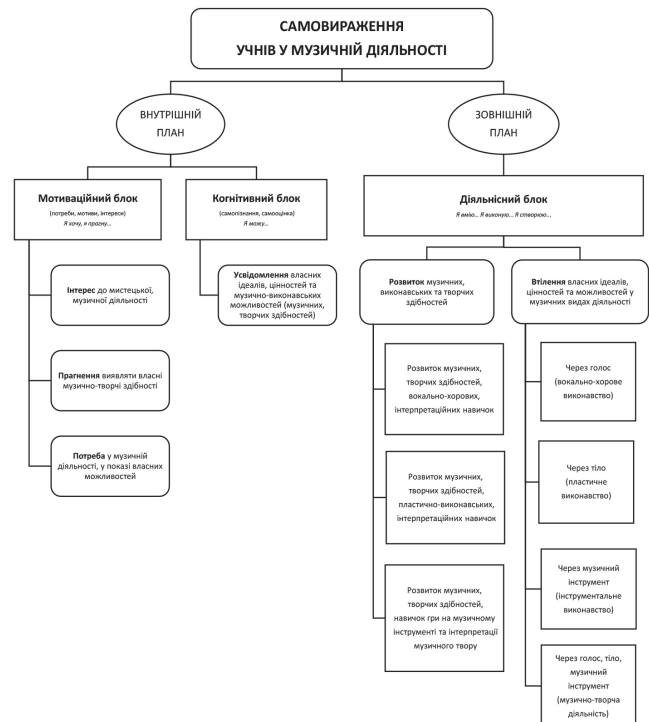
і часу, засобів і технології виконання [13]. Серед умов активізації творчого самовираження молодших школярів у ансамблевому музикуванні Н. Слота називає художній тренінг (цілеспрямоване створення ситуацій «успіху», «концертного виступу», «емоційно-сценічної концентрації», «заохочення» тощо), активізацію індивідуальних творчих проявів, імпровізацію [15].

На нашу думку, *самовираження в музичній діяльності є процесом втілення учнем у її різновидах власних потреб, ідеалів і цінностей на основі зацікавленого прагнення виявляти та розвивати свої музично-виконавські здібності та музично-творчі можливості.*

Моделюючи процес «самовираження учнів у музичній діяльності», визначаємо в його структурі внутрішній і зовнішній плани. Внутрішній мотиваційний блок пов'язаний з інтересом до мистецької (музичної) діяльності, потребою в показі власних можливостей, прагненні виявити власні музично-творчі здібності. Внутрішній когнітивний блок – із самопізнанням, самооцінкою, а саме: осмислення, пізнання власних ідеалів, цінностей, можливостей, досягнень, самоаналіз та самооцінка рівня володіння музично-виконавськими навичками та музично-творчими уміннями.

У зовнішньому плані (діяльнісний блок) самовираження учнів є процесом розвитку музично-творчих здібностей, виконавських та інтерпретаційних навичок, втілення власних ідеалів, цінностей у музично-виконавській діяльності – вокально-хоровому, пластичному, інструментальному виконавстві (самовираження через голос, тіло, музичний інструмент) та музично-творчій діяльності (схема 1).

Схема 1. Процес самовираження учнів у музичній діяльності

Технологія самовираження учнів ЗЗСО в музичній діяльності реалізується під час колективного музикування. Традиційно **колективне музикування** є важливою формою роботи в закладах початкової мистецької освіти (музичних школах, школах мистецтв), а також ефективним напрямом естетичного виховання в ЗЗСО, де учні як аматори колективно музикують під час уроків мистецтва, музично-виховних заходів, у гуртковій роботі.

Колективний спів, гра на музичних інструментах, пластичні дієства під музику, театралізація – найдавніші форми самовираження людини в музичному мистецтві. Вони були основою трудових процесів, спілкування між людьми, розкривали власні виконавські можливості та творчий потенціал. Хорові традиції колективного музикування розвивалися в народному та професійному мистецтві України з часів Київської Русі.

Колективне музикування як гра на найпростіших музичних інструментах у загальноосвітній школі була започаткована у 20–30-х рр. ХХ ст. з метою розвитку музично-творчих здібностей учнів. Тоді ж про музично-творчий розвиток із використанням музичних інструментів заговорили Б. Асаф'єв, Б. Яворський, Н. Гольденберг, Н. Ветлугіна, О. Апраксіна, пізніше – Л. Баренбойм, І. Лаптев, В. Лапченко, В. Лебедев, Т. Пляченко, Л. Виноградов, О. Трофимчук, Т. Тютюнникова та ін.

Принцип творчої активності в усіх видах музичної діяльності дітей пропагував Б. Яворський. Гру в ударному оркестрі він вважав однією з найцікавіших форм музичного виховання. До складу оркестру пропонував включати барабан, бубон, кастаньєти, трикутники і дзвіночки різної висоти.

Основоположником методики комплексного використання елементів музичного, хореографічного, драматичного мистецтва став В. Верховинець, започаткувавши синтетичні форми – рухливу музичну гру й театралізовану пісню.

Цінним є зарубіжний досвід колективного музикування через пластичне втілення музики (Р. Лабан, М. Вігман, Е. Жак-Далькроз та ін.), через творче комплексне музикування, що поєднує речитацію, спів, пластику, танець, театралізацію, гру на елементарних музичних інструментах (К. Орф, Г. Кетман та їхні послідовники).

У нашому дослідженні колективне музикування розглядається як комплексна музична діяльність (музично-виконавська і музично-творча), що уможливило самовираження учнів у його різновидах – через голос, рухи тіла та гру на елементарних музичних інструментах.

Завданнями колективного музикування внутрішнього плану самовираження є:

мотиваційні: підвищення інтересу до занять музикою та музичного мистецтва; формування потреби у спілкуванні з прекрасним, у духовному самовдосконаленні в процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва і практичної мистецької діяльності;

пізнавальні: розширення музичного кругозору; формування уявлень про сутність, види і жанри музичного мистецтва, особливості художньо-образної мови та інтонаційної виразності музики; вивчення елементів музичної мови (метр, сильні та слабкі долі, ритм, ритмічні блоки, розмір, такт,

мелодія, мотив, фраза, речення, гармонія, бас, остинато, фігурації, фактура), форми (куплетна, одно-, дво- та тричастинна, варіації, рондо); засвоєння системи знань, понять і категорій у галузі музичного мистецтва (оркестр, ансамбль, соліст, диригент, концертмейстер, акомпанемент тощо); формування вміння оперувати набутими музичними знаннями й навичками у процесі самостійної діяльності; розвиток мислення (планування дії, розуміння музичних послідовностей звуків, тактів, фраз, речень, контролювання власної роботи й роботи учасників спільного музикування, пояснення власних дій та дій інших).

Завданнями колективного музикування зовнішнього плану самовираження є: розвиток музичних (метроритмічне, ладове та звуковисотне чуття) і творчих (уміння імпровізувати вокально, пластично, інструментально, комплексно) здібностей; розвиток вокально-хорових навичок (дихання, артикуляція, дикція, звукоутворення, інтонація, унісон, ансамбль); розвиток навичок гри на музичних інструментах (звукодобування, впевнене та правильне виконання тривалості та висоти звуку, вміння читати найпростіший нотний текст, розуміння простих ритмічних малюнків, володіння основними прийомами гри, розуміння та виконання динамічних відтінків та штрихів, навичок ансамблевої гри); розвиток рухо-пластичної виразності; розвиток здатності сприймати й інтерпретувати музичні твори засобом власної музично-виконавської діяльності; розвиток акторських умінь (уміння перевтілюватися, виступати публічно, взаємодіяти з партнером, управляти своїм настроєм, бути розкутим).

Технологія самовираження учнів у процесі колективного музикування ґрунтується на загальнопедагогічних принципах та принципах педагогіки мистецтва:

1. Від наслідування – до творчості. Учень повторює за учителем не лише певні теоретичні поняття, а й практичні дії. Те, чого він навчиться, згодом повторюватиме самостійно, без участі старшого, а можливо – зробіть по-своєму. Надалі вчитель лише налаштуватиме на роботу, створить відповідний настрій і стимулюватиме бажання, а учень вчитиметься і творитиме самостійно.

У колективному музикуванні повторення за педагогом відіграє важливу роль. Спершу учням слід показати виконавську поставу співака, гравця-інструменталіста, прийоми гри на інструменті, пластичні можливості тіла тощо. Завданням кожного музиканта-педагога є зразковий показ виконання музичного твору (вправи) перед роботою над цим твором (вправою) з учнем/учнями.

Основою для дитячої творчості можуть стати запропоновані педагогом образи, варіанти втілення, різноманітність прикладів, завдання для спільної імпровізації тощо.

Важливо спонукати й підтримувати найменші імпульси, прояви творчості дитини, навіть якщо вони видаються незграбними чи недоречними. Педагог повинен надзвичайно коректно підтримувати бажання дитини до самостійної творчості.

2. Від практики – до теорії. Навчаючи дітей основам музики, педагоги часто дають знання, потім звертають увагу на те, як цими знаннями оперувати. «Знати» мало, потрібно «ро-

бити», «виконувати», а ще краще – спробувати «зробити» і через свої дії, практику, власні відкриття «зрозуміти» і все «дізнатися». Теорія – не те, що діти заучують і часто повторюють, а те, до чого вони приходять під керівництвом вчителя, поступово вдосконалюючи власні практичні навички створення, комбінування, моделювання, співу, гри тощо, відчувають потребу знайти пояснення, назву елементам музики, з якими мали справу.

3. *Єдність колективного та індивідуального.* У процесі колективного музикування головним орієнтиром є результат злагоджених дій усіх членів колективу – виконання музичного твору в ансамблі, злагодженості всіх елементів музичної мови (метроритму, звуковисотності, темпу тощо). Водночас досягнення цього результату залежить від старанності, компетентності та особистісних індивідуальних рис кожної дитини. Індивідуалізація навчання в колективній творчій справі – можливість кожної дитини бути почутою, запропонувати власну ідею, власне трактування музичного втілення теми-образу. У колективі дитина вчиться спілкуватися, обмінюватися інформацією, творити, відчувати настрій партнерів та тип спілкування.

4. *Єдність художнього і технічного.* Полягає в постійному поєднанні роботи над технікою та роботи над художністю (виразністю, образністю). Художніми повинні бути репертуар для музикування, будь-яка вправа, гра, матеріал. Музичний звук мусить бути якісним за звучанням, красивим, художнім, адже це – музичний звук, матеріал музики. Але для того, щоб домогтися «художності», необхідна праця й технічне володіння матеріалом. Існує точка зору, що спочатку необхідна робота над технікою, а вже потім – художня обробка. Є й протилежна думка, що спочатку потрібно досягнути художній образ (задум, зміст, характер), а лише потім – домагатися його технічного втілення. Однак практика цю думку спростовує, адже отримати художній результат, минаючи техніку, – неможливо.

5. *Єдність емоційного і свідомого.* Оскільки музичне мистецтво – особлива форма відображення дійсності, в якій неабияку роль відіграють почуття, емоції, то його пізнання має поєднувати роботу емоцій і розуму, почуття і свідомості. Музичний твір, пережитий емоційно, осмислюється з точки зору художнього образу та засобів втілення. Або інтелектуальне моделювання елементів музичної мови перетворюється на радісну, захоплюючу творчість-гру.

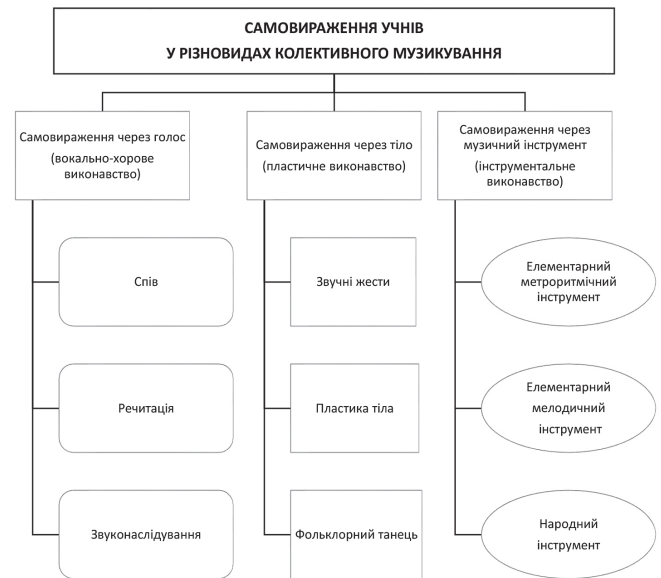
6. *Комплексність видів діяльності* – поєднання різних видів музично-творчої та мистецької діяльності: речитації, співу, руху, гри на елементарних музичних інструментах, інсценізації, гри та театралізації, що справляють комплексний вплив на людину – її психіку, моторику, фізіологічні процеси. Дитина відчуває, переживає різні почуття, стани (радості, суму, зосередженості, бадьорості тощо), мислить, усвідомлює ці почуття.

7. *Принцип проблемності та імпровізації.* Організація проблемної ситуації, пошукової та творчої діяльності, заохочення дитячої ініціативи – це основа процесу колективного музикування. Розв'язання проблемної ситуації у формі колективного імпровізації розпочинається з індивідуального

створення власного ритму, речитації, мелодії, варіанта супроводу, пластичного образу, власного елементарного інструмента тощо. Як висновок, мовні, музичні, рухові знахідки поєднуються в єдину партитуру, єдину звуко-пластичну композицію – презентацію творчої справи.

Самовираження учнів реалізується через *різновиди колективного музикування* (схема 2). Форми цієї реалізації ми об'єднали в три групи за рівнем складності, за ступенем прояву самовираження, а саме – репродуктивні, творчі та комплексні.

Схема 2. Самовираження учнів у різновидах колективного музикування

Репродуктивні форми колективного музикування спрямовані на сприймання, усвідомлення, повторення та виконання за зразком музичних творів – тут учні вперше пізнають власні виконавські можливості, порівнюють власне виконання та запропонований еталон, намагаються його наслідувати. Зазначені форми привчають до чіткої послідовності етапів опрацювання музичних творів (розучування пісні, виконання тренувальних вокально-хорових, ритмічних, пластичних, інструментальних вправ тощо), до злагодженої роботи в колективі виконавців.

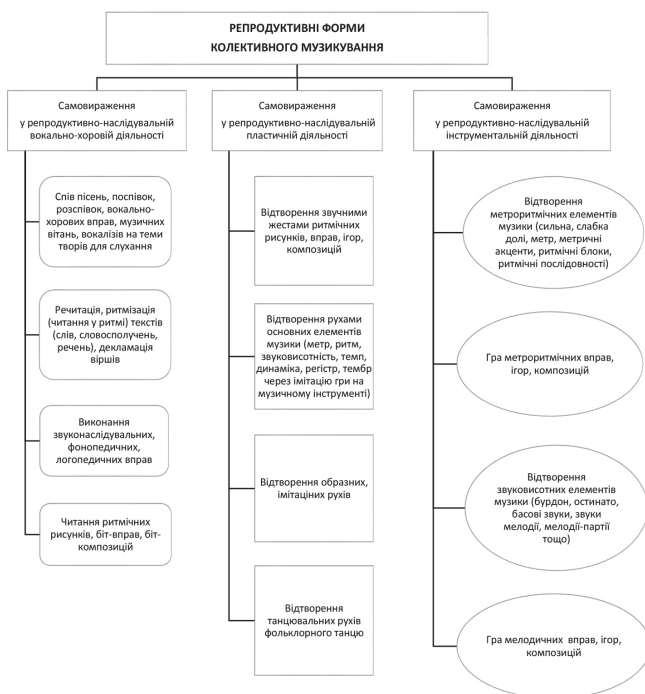
Формами самовираження в репродуктивно-наслідувальній вокально-хоровій діяльності можуть бути: спів пісень, поспівок, розспівок, вокально-хорових вправ, музичних вітань, вокалізів на теми творів для слухання; речитація, ритмізація (читання в ритмі) текстів (слів, словосполучень, речень), декламація віршів; виконання звуконаслідувальних, фонетичних, логопедичних вправ; читання ритмічних рисунків, біт-вправ, біт-композицій.

Формами самовираження в репродуктивно-наслідувальній пластичній діяльності можуть бути: відтворення звучними жестами ритмічних рисунків, вправ, ігор, композицій; відтворення рухами основних елементів музики (метр, ритм, звуковисотність, темп, динаміка, регістр, тембр через імітацію гри

на музичному інструменті); відтворення образних, імітаційних рухів; відтворення танцювальних рухів фольклорного танцю.

Формами самовираження в репродуктивно-наслідувальній інструментальній діяльності є: відтворення метроритмічних елементів музики (сильна, слабка долі, метр, метричні акценти, ритмічні блоки, ритмічні послідовності); гра метроритмічних вправ, ігор, композицій; відтворення звуковисотних елементів музики (бурдон, остинато, басові звуки, звуки мелодії, мелодії-партії тощо); гра мелодичних вправ, ігор, композицій (схема 3).

Схема 3. Репродуктивні форми колективного музикування

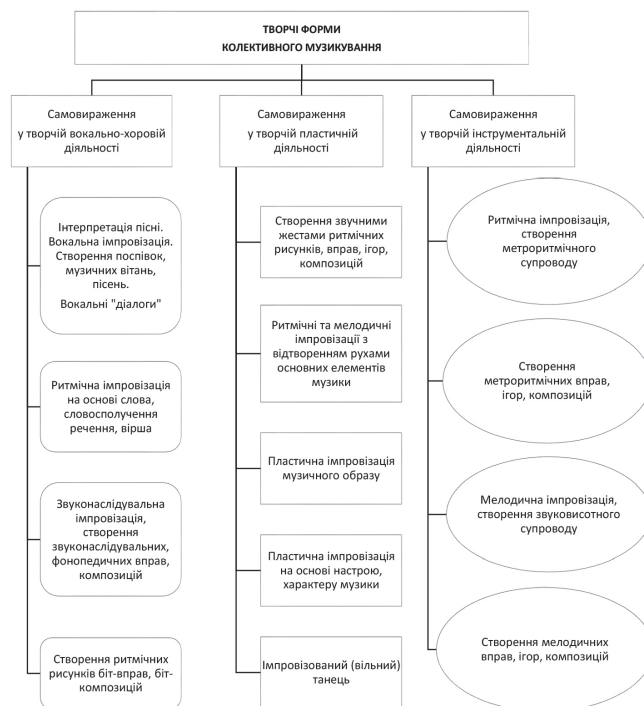
Творчі форми колективного музикування покликані розкрити творчий потенціал, створити умови для прояву оригінальності, нестандартності, унікальності кожного учня, стимулювати до виконавських інтерпретацій, власних музичних творів, імпровізування.

Пропонуємо наступні *форми самовираження у творчій вокально-хоровій діяльності:* інтерпретація пісні, створення поспівок, музичних вітань, пісень, вокальна імпровізація, вокальні «діалоги»; ритмічна імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша, звуконаслідувальна імпровізація, створення звуконаслідувальних, фонопедичних вправ, композицій; створення біт-вправ, біт-композицій.

Формами самовираження у творчій пластичній діяльності можуть бути: створення звучними жестами ритмічних рисунків, вправ, ігор, композицій; ритмічні та мелодичні імпровізації з відтворенням рухами основних елементів музики; пластична імпровізація музичного образу; пластична імпровізація на основі настрою, характеру музики; імпровізований (вільний) танець.

Самовираження у творчій інструментальній діяльності може здійснюватися у формах ритмічної інструментальної імпровізації, створення ритмічного супроводу; створення метроритмічних вправ, ігор, композицій; мелодичної інструментальної імпровізації; створення звуковисотного супроводу; створення мелодичних вправ, ігор, композицій (схема 4).

Схема 4. Творчі форми колективного музикування

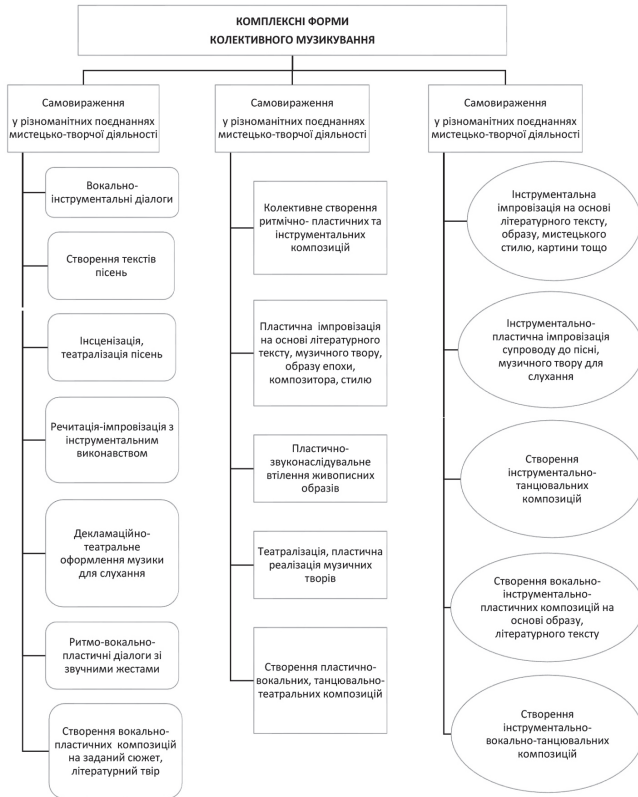

Комплексні форми колективного музикування передбачають багатогранну цілісність різних мистецьких дій з музикою, на основі музики, музичної діяльності та творчості. У даних формах можуть бути поєднані різні види музичної, творчої, ігрової та мистецької діяльності, що розширює умови для саморозкриття та взаємозбагачення.

Формами самовираження в різноманітних поєднаннях мистецько-творчої діяльності можуть бути: вокально-інструментальні діалоги, створення текстів пісень, інсценізація, театралізація пісень, речитатія-імпровізація з інструментальним виконавством, декламаційно-театральне оформлення музики для слухання, ритмо-вокально-пластичні діалоги зі звучними жестами; створення вокально-пластичних композицій на заданий сюжет, літературний твір; колективне створення ритмо-пластичних та інструментальних композицій, пластична імпровізація на основі літературного тексту, музичного твору, образу епохи, композитора, стилю; пластично-звуконаслідувальне втілення живописних образів; театралізація, пластична реалізація музичних творів; створення пластично-вокальних, танцювально-театральних композицій; інструментальна імпровізація на основі літературного тексту, образу, мистецького стилю, картини тощо; інструментально-пластична імпровізація супроводу до пісні, музичного твору для слухан-

ня; створення інструментально-танцювальних композицій, вокально-інструментально-пластичних композицій на основі образу, літературного тексту, інструментально-вокально-танцювальних композицій тощо (схема 5).

Схема 5. Комплексні форми колективного музикування

Колективне музикування на уроці музичного мистецтва організовується в тісному зв'язку із засвоєнням конкретної теми, конкретного навчального матеріалу, що пропонується програмою, підручником. Музичною основою для музикування можуть стати музичний твір для слухання, його тема-образ, структура. Наприклад, музичні твори з яскраво вираженим метроритмом можуть доповнюватися звучними жестами або елементарним супроводом, де перша партія виконує першу долю, друга – слабку, а третя – ритмічне остинато. Структурні особливості, образність твору – можуть доповнюватися пластикою тіла.

Вокально-хорова робота в більшості випадків пов'язана із розучуванням та виконанням пісень. Музикування може стати прикладом виконавської інтерпретації – створення супроводу (відтворення основних елементів – метру, ритму, мелодії, окремих звуків мелодії тощо). Для супроводу можна використати елементарні музичні інструменти, звучні жести, а акомпанемент вчити за партитурою, за прикладом учителя, на слух. Також можна дати завдання для інструментальної імпрізації супроводу, а розспівати вокальною імпрізацією.

Представлена технологія проходить апробацію рівненськими вчителями музичного мистецтва Л. Туровською (Рів-

ненська українська гімназія), І. Опанасець (Рівненська гімназія «Гармонія»), А. Панчак (Рівненська ЗОШ № 11), І. Кісільчук (Рівненська ЗОШ № 16), О. Вавринюк (Рівненський НВК № 19), членами тимчасового науково-дослідного колективу Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та Рівненського державного гуманітарного університету (науковий керівник О. Гумінська) (Наказ УОН РОДА від 24.10.2017р. № 459 2017–2021 рр.).

За результатами даного дослідження проводяться семінари, майстер-класи, презентації посібників, надруковано статті у фахових збірниках, підготовлено методичні посібники для вчителів та здобувачів вищої освіти, розроблено відеопрезентацію педагогічного досвіду на ютуб [10]. Багатоаспектність проблеми колективного музикування, обґрунтування методичних підходів до його реалізації в музичному навчанні учнів у ЗЗСО, зокрема типології уроків музичного мистецтва, опис окремих технік, практичних матеріали (зокрема, партитури для колективного музикування) складають зміст методичного посібника «Технологія колективного музикування», що був представлений на XVI обласному конкурсі-ярмарку педагогічної творчості [16].

Висновки. Аналіз психолого-педагогічних підходів до сутності поняття самовираження та його розвитку в дітей мистецькими засобами дав змогу виокремити «самовираження учнів у музичній діяльності» як процес втілення учнем у різновидах цієї діяльності власних потреб, ідеалів і цінностей на основі зацікавленого прагнення виявляти та розвивати свої музично-виконавські здібності та музично-творчі можливості.

Визначено структурні складові процесу самовираження учнів у музичній діяльності: інтерес до мистецької (музичної) діяльності, потреба в показі власних можливостей, прагнення виявити власні музично-творчі здібності (внутрішній мотиваційний блок), прагнення до самопізнання, самооцінки (внутрішній когнітивний блок), розвиток музично-творчих здібностей, виконавських та інтерпретаційних навичок, втілення власних ідеалів, цінностей у музично-виконавській діяльності – вокально-хоровому, пластичному, інструментальному виконавстві (самовираження через голос, тіло, музичний інструмент) та музично-творчій діяльності (діяльнісний блок).

Розроблена нами технологія самовираження учнів у процесі колективного музикування ефективно втілюється через репродуктивні, творчі й комплексні форми реалізації та апробується на базі ЗЗСО, м. Рівне.

Перспективою подальших досліджень є впровадження технології колективного музикування як способу самовираження учнів позашкільних закладів освіти та дітей з особливими потребами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. Москва : Наука, 1980. 335 с.
2. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). Екатеринбург, 2000. URL: https://spiritual_culture.academic.ru/
3. Брикунова С. С. Педагогические условия развития творческого самовыражения детей средствами искусства в системе начального образования : дис. ... канд. пед. наук. Ростов-на-Дону, 2005. URL: <http://www.dissercat.com/content/pedagogicheskie-usloviya-razvitiya-tvorcheskogosamovyrzheniya-detei-sredstvami-iskusstva-v-ixzz4nY9mQ2OX>
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2005. 1728 с. URL: <https://goroh.in.ua>

5. Державний стандарт початкової освіти [Текст]. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1 клас / укл. А. В. Лотоцька. Харків : Ранок, 2018. С. 4–39.
6. Джафарова О. С. Активизация творческого самовыражения учеников начальных классов санаторных школ-интернатов в процессе художественной деятельности : дис. ... канд. пед. наук Киев, 2016.
7. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
8. Калініченко О. В. Активізація творчого самовираження молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2016. № 3. С. 20–23.
9. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) : монографія. Київ : Стило, 2000. 336 с.
10. Колективне музикування: Youtube канал ТНДК РОІППО-РДГУ. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCwEsaaW3XRddHUKNMaGmptA>
11. Maslow A. Self-actualizing and beyond. In: *Challenges of Humanistic Psychology*. N. Y., 1967. URL: <https://www.psychology.ru/library/00037.shtml>
12. Оксфордский толковый словарь по психологии / под ред. А. Ребера. 2002. URL: <https://vocabulary.Ru/termin/samovyrazhenie.html>
13. Онищук І. А. Розвиток творчого самовираження дошкільників у музичній діяльності : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 207 с.
14. Паньків Л. І. Методичні напрями розвитку творчої самореалізації учнів мистецького колективу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2009. № 7 (170). Ч. 2.
15. Слота Н. В. Формування у молодших школярів умінь сценічного втілення музичних образів у позашкільній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2013. 20 с.
16. Технологія колективного музикування / упор. О. О. Гумінська. Рівне : РОІППО-РДГУ, 2018. 60 с.

References:

1. Abul'khanova-Slavskaja, K. A. (1980). *Deiatel'nost i psikhologija lichnosti* [Activities and psychology of personality]. Moscow: Nauka.
2. Bezrukova, V. S. (2000). *Osnovy dukhovnoi kul'tury (entsiklopedicheskie slovar pedagoga)* [Fundamentals of spiritual culture (encyclopaedic dictionary of the teacher)]. Ekaterinburg. Retrieved from https://spiritual_culture.academic.ru/
3. Brikunova, S. S. (2005). *Pedagogicheskie uslovja razvityia tvorcheskogo samovyrazhenia detei sredstvami iskusstva v sisteme nachalnogo obrazovanija* [Pedagogical conditions of development of creative self-expression of children by means of art in system of primary education]. (Doctoral dissertation, Rostov-na-Donu). Retrieved from <http://www.disscat.com/content/pedagogicheskie-uslovija-razvityia-tvorcheskogo-samovyrazheniya-detei-sredstvami-iskusstva-v-ixzz4nY9mQ20X>
4. Busel, V. T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Perun. Retrieved from <https://goroh.in.ua>
5. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education]. In A. V. Lototska (Ed.). (2018), *Typovi osviti prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. 1 klas (pp. 4–39). Kharkiv: Ranok
6. Dzhanarova, O. S. (2016). *Aktivizatsiia tvorcheskogo samovyrazhenia uchenikov nachalnykh klassov sanatornykh shkol-internatov v protsesse khudozhestvennoi deiatel'nosti* [Activation of creative self-expression of pupils of primary school of sanatorium boarding schools in the course of art activity]. (Doctoral dissertation, Kyiv).
7. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine "On Education"]. (2017). September, 5, № 2145-VIII. Retrieved from <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
8. Kalinichenko, O. V. (2016). *Aktivizatsiia tvorchoho samovyrazhenia mladshykh shkolariv na urokakh obrazotvorchoho mystetstva* [Activation of creative self-expression of primary schoolchildren at art lesson]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art and Education], 3, 20-23.
9. Kononko, O. L. (2000). *Psikhologichni osnovy osobystisnoho stanovlennia doshkilnyka (systemnyi pidkhid)* [Psychological bases of personal formation of the preschooler (system approach)]. Kyiv: Stylos.
10. *Kolektyvne muzykuvannia*: Youtube kanal TNDK ROIPPO-RDHU [Collective musicmaking: YouTube channel]. Retrieved from <https://www.youtube.com/channel/UCwEsaaW3XRddHUKNMaGmptA>
11. Maslow A. Self-actualizing and beyond. In: *Challenges of humanistic psychology*. (1967). N. Y. Retrieved from <https://www.psychology.ru/library/00037.shtml>

12. Reber, A. (Ed.). (2002). *Oksfordskii tolkovyi slovar po psikhologii* [Oxford Explanatory Dictionary of Psychology]. Retrieved from <https://vocabulary.Ru/termin/samovyrazhenie.html>
13. Onyshchuk, I. A. (2012). *Rozytyok tvorchoho samovyrazhenia doshkilnykiv u muzychnii diialnosti* [Development of creative self-expression of preschoolers in musical activity]. (Doctoral dissertation, Kyiv).
14. Pankiv, L. I. (2009). *Metodychni napriamky rozvytku tvorchoi samorealizatsii uchniv mystetskoho kolektyvu* [Methodical directions of development of creative self-realization of students of art collective]. In *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Pedagogichni nauky: Vol. 7 (170). Issue 2.
15. Slota, N. V. (2013). *Formuvannia u mladshykh shkolariv umin stsenichnoho vtilennia muzychnykh obraziv u pozashkilnii diialnosti* [Formation of primary schoolchildren's skills of stage performance of musical images in out-of-school activities]. (Dissertation Abstract, Kyiv).
16. Huminska, O. O. (Ed.). (2018). *Tekhnolohiia kolektyvnoho muzykuvannia* [Technology of collective music making]. Rivne. ROIPPO-RDHU.

Гуминська О. А., кандидат педагогічних наук, доцент Ровенського державного гуманітарного університету, г. Ровно, Україна, oksana.guminska.music@gmail.com

Технологія самовираження учеників в процесі колективного музикування

Проаналізовані психолого-педагогічні підходи до сутності поняття самовираження та його розвитку у дітей художественними засобами. Представлена структура процесу самовираження учасників у музичальній діяльності та авторська технологія самовираження учеників в процесі колективного музикування. Обґрунтовані основні принципи технології колективного музикування: від подражання – до творчості, від практики – до теорії, принцип єдності колективного та індивідуального, художественного та технічного, емоційного та свідомого, комплексність видів діяльності, принцип проблемності та імпровізації. Деталізовані репродуктивні, творчі та комплексні форми колективного музикування, можливості їх введення в урок музичального мистецтва.

Ключові слова: самовираження особистості, самовираження учасників у музичальній діяльності, технологія самовираження учасників, урок музичального мистецтва.

O. O. Huminska, PhD, Associate Professor, Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine, oksana.guminska.music@gmail.com

Technology of students' self-expression in the process of collective music-making

The article analyzes psychological and pedagogical approaches to the essence of the concept of self-expression and its development among children by artistic means. The concept of "students' self-expression in musical activities" is interpreted as the process of students' embodying in its varieties of their own needs, ideals and values based on the interested desire to identify and develop their musical performance and musical creativity.

The author presents a model of the process of students' self-expression in musical activities defined in the structure of self-expression internal and external plans and their components. The internal motivational block relates to the interest in artistic (musical) activity, the need to show one's own abilities, the desire to reveal one's own musical and creative abilities. The internal cognitive block is associated with self-knowledge, self-esteem. Students' self-expression in the external dimension (activity block) is a process of development of musical-creative abilities, performing and interpreting skills, embodiment of one's own ideals, values in musical-performing activity – vocal-choral, plastic, instrumental performance (self-expression through voice, body, playing the musical instruments) as well as musical-creative activities.

The technology of students' self-expression in the process of collective music-making is presented. It is based on general pedagogical principles and principles of art pedagogy: from imitation to creativity, from practice to theory, unity of collective and individual, artistic and technical, emotional and conscious, complexity of activities, principle problems and improvisations.

Reproductive, creative and complex forms of collective music-making are detailed in accordance with the methods of self-expression: through voice (vocal-choral performance), through body (plastic performance), through playing the musical instruments (instrumental performance), possibilities of their application at music lessons.

Key words: self-expression of personality, self-expression of students in musical activity, technology of students' self-expression, collective music-making, music lesson.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2020 р.